

Landbrugsbefolkningen og landbrugets arbejdskraft.

Af fuldmægtig i Det statistiske Departement *Peter Døssing.*

Den følgende artikel er i princippet en gengivelse af et foredrag, holdt på Samvirkssomheden for landbrugsfagligt Oplysningsarbejdes kursus i oktober f. å. Jeg har dog, efter at foredraget er holdt, i tilknytning til emnet foretaget en del undersøgelser og beregninger, som der ikke i forvejen havde været tid til, og er derved nået til visse resultater med hensyn til den hidtidige udvikling i landbrugsproduktionen pr. arbejder.

Som det vil bemærkes af de læsere, der overværede foredraget, har nævnte undersøgelser medført en vis modifikation af den opfattelse, jeg under foredraget gav udtryk for med hensyn til styrken af den forventede fremtidige tilbagegang i arbejdskraften. Skønt der gennem de udførte beregninger, så vidt jeg kan se, er tilvejebragt et yderligere holdepunkt for bedømmelser over arbejdskraftens fremtidige udvikling, kan der naturligvis ikke være tale om, at det behandlede emne herigennem er udtømmende belyst. Artikkens formål er da også kun det at yde et beskedent bidrag til diskussionen af et problem, der ganske vist ikke i øjeblikket trænger sig på med samme vægt som for blot et par år siden, men som kan forventes i løbet af kortere eller længere tid at ville få fornyet aktualitet.

I.

For ca. 70 år siden, altså omkring ved det tidspunkt, da det danske landbrug begyndte på omstillingen fra overvejende vegetabilsk til overvejende animalsk produktion og der-

ved efterhånden antog dets nuværende struktur, boede der inden for det nuværende Danmarks landområde en befolkning på godt 2,1 mill. indbyggere, og heraf levede ca. 1 mill. — 48 pct. — af landbrug.

Landbrugsbefolkningens forholdsmæssige størrelse.

Ved århundredskiftet var befolkningen forøget til ca. 2,6 mill. indbyggere; men landbrugsbefolkningen udgjorde vedblivende som i 1880 1 mill. af indbyggerantallet. Fra de 48 pct. i 1880 var dens forholdsmæssige andel af totalbefolkningen formindsket til 39 pct. — 14 år senere, omkring ved den første verdenskrigs udbrud, var det samlede indbyggerantal vokset til ca. 3 mill., altså med ca. 400 000 siden århundredskiftet; men denne gang havde landbrugsbefolkningen taget del i opgangen, nemlig med ca. 80 000 personer, således at den nu udgjorde ialt 1 080 000 personer, svarende til 37 pct. af totalbefolkningen. Trods den absolutte forøgelse var der altså sket en yderligere relativ tilbagegang i landbrugsbefolkningens andel af totalbefolkningen.

Hvorledes tallene lå *under* den første verdenskrig, findes der ikke statistiske opgørelser over; men da der påny holdtes folketælling — i 1921 — udgjorde hele befolkningen knap 3,27 mill. og landbrugsbefolkningen ligesom før krigen ca. 1 080 000 personer. Dens relative andel af befolkningen var nu faldet til 33 pct.

Fra nu af gik det imidlertid ikke blot relativt, men også absolut set tilbage med landbrugsfolkemængden. Noget tyder på, at vendepunktet først indtrådte en gang i tyverne; men ved folketællingen i 1930 var den nedadgående bevægelse i hvert fald en kendsgerning. Da var landets samlede indbyggerantal steget til 3 550 000; men landbrugsbefolkningen var formindsket til 1 050 000 personer — ca. 30 000 færre end i 1921, og dens forholdsmæssige andel af totalbefolkningen var faldet til 30 pct.

Den tendens til absolut nedgang i landbrugsbefolkningen, som herved for første gang konstateredes, forstærkedes kraftigt i tiden indtil den 2. verdenskrig. I 1940 var det samlede

indbyggertal forøget med yderligere ca. 300 000 personer siden 1930, således at det nu var på ca. 3 850 000; men landbrugsbefolkningen var gået 75 000 personer tilbage, hvorefter den kun var på 975 000 personer, svarende til 25 pct. af den samlede befolkning. Siden 1940 har vi ikke ved folketællingernes hjælp kunnet følge bevægelserne i befolkningens erhvervs sammensætning, idet kun de såkaldte »store« folketællinger, der afholdes hvert 10. år, giver de hertil nødvendige oplysninger. Men det er muligt på grundlag af de årlige tællinger af landbrugets arbejdskraft at danne sig en ret sikker forestilling om forskydningerne i landbrugsbefolkningens størrelse. Vi ved, at landets samlede befolkning i år udgør tæt ved 4 250 000 personer eller ca. 400 000 flere end i 1940, og vi kan på grundlag af arbejdskrafttællingerne anslå landbrugsbefolkningen til 880 000 personer, ca. 21 pct. af totalfolkemængden og ca. 95 000 personer færre end i 1940.

Ser vi på hele perioden fra 1880 til 1949 under eet, er den samlede befolkning altså forøget med ca. 2 150 000 personer — svarende til godt og vel en fordobling — medens landbrugsbefolkningen er formindsket med ca. 120 000 personer eller ca. 12 pct. Forholdsmæssigt er landbrugsbefolkningens andel af totalfolkemængden formindsket fra knap halvdelen til lidt over en femtedel.

Hvorfor landbrugsbefolkningen formindskes.

Baggrunden for disse overordentlig stærke forskydninger i løbet af en periode på et menneskelivs længde er almindeligt kendt. Det er de store fremskridt i teknisk og rationaliseringsmæssig henseende, som har øget den menneskelige arbejdskrafts produktivitet og derigennem skabt en velstandsforøgelse, der kom til udtryk i ny efterspørgsel efter et stigende antal af goder ud over de elementære livsfornødenheder: føde, klæder og husly. Disse goders frembringelse forudsatte nye produktionsgrenes fremkomst og en videreudvikling af de produktionsgrene, som i forvejen gav sig af med produktion af goder, der ikke kunne henregnes til de nødvendige livsfornødenheder.

Sagt med andre ord: Industrialiseringen medførte forskydning af landbrugets arbejdskraft til andre erhverv og for en stor del fra land til by.

Den produktionsmæssige udvikling siden 1880.

Lad os se på, hvilke resultater produktivitetsforøgelsen har haft inden for landbruget. Tager vi først den vegetabiliske produktion, viser statistikken i forbindelse med visse beregninger, som er nødvendige til at råde bod på statistikkenes ufuldkommenhed i tidligere tid, at det årlige høstudbytte er forøget fra ca. 46 mill. afgrødeenheder i begyndelsen af 80erne til godt 120 mill. afgrødeenheder nu i slutningen af 40erne. Her er udbyttet med andre ord forøget med ca. 160 pct.

For den samlede animalske produktion har stigningen været væsentlig større. Der foreligger for 80ernes vedkommende kun beregnede tal, som yderligere kun omfatter det daværende Danmark; men de anslåede tal i følgende oversigt synes at angive det omtrentlige niveau for den animalske produktion i 80erne inden for Danmarks nuværende landområde.

Tallene for høståret 1949/50 angiver produktionen, som den på grundlag af høstudbyttet og råstofimporten samt husdyrholdet i 1949 må forventes at blive. For kød og flæsk er der taget hensyn til besætningsforøgelser, da sammenligningen med 80ernes produktion ellers ville blive skæv.

1000 tons	Mælk	Samlet produktion af			Æg
		Kød	Flæsk		
1880—84 gnsntl.	1600	65	77	10	
Høståret 1949/50	5300	162	337	130	

Det fremgår af de anførte tal, at mælkeproduktionen fra 80ernes begyndelse til indeværende høstår er noget mere end tredoblet. Kødproduktionen er forøget med godt 140 pct. flæskeproduktionen er godt og vel firedoblet, og ægproduktionen er udvidet til et omfang, der i størrelsesorden svarer til en trettendobling.

Produktionen på basis af hjemmeavlede foderafgrøder.

Til disse tal er imidlertid at bemærke, at de nok angiver den samlede produktionsforøgelse for de omhandlede animalske varer, men ikke kan anvendes direkte til belysning af produktivitetsforøgelsen. Dels finder en væsentlig del af produktionen i 1949—50 sted på grundlag af importerede foderstoffer, som i begyndelsen af 80erne kun benyttedes i meget ringe udstrækning, og dels omfatter landbrugsproduktionen foruden animalske varer også salget af planteprodukter som korn, kartofler, sukkerroer, frø o. lign. Endelig må der, når forøgelsen i produktionen pr. arbejder skal opgøres, også tages hensyn til arbejdskraftens bevægelser.

For nogle femårsperioder, beliggende inden for tidsrummet 1880—1950 har jeg forsøgt at gennemføre en beregning efter de nævnte synspunkter, idet jeg for de pågældende år har kalkuleret, hvor stor en del af den animalske produktion, der hidrører fra importerede foderstoffer og dernæst trukket disse kalkulerede mængder fra den samlede animalske produktion. For den tilbageblevne produktion, der følgelig hidrører fra hjemmeavlede foderafgrøder, samt for salget og forbruget af planteprodukter har jeg dernæst beregnet et samlet mængdeindeks efter samme fremgangsmåde, som anvendes ved udregningen af Det statistiske Departements mængdeindeks for den animalske produktion. Endvidere har jeg beregnet et indeks for den anvendte arbejdskraft, og ved at dividere dette indeks op i det omtalte mængdeindeks, er jeg nået til et tredje indeks, som viser bevægelsen i landbrugsproduktionen pr. arbejder. Resultaterne af disse udregninger fremgår af følgende oversigt. Oversigten viser endvidere i kolonne 1 udviklingen i den samlede landbrugsproduktion på grundlag af såvel hjemmeavlede som importerede råstoffer og i kolonne 2 bevægelsen i høststudbyttet.

Det følger af den usikkerhed, der hæfter ved produktions-tallene for år, som ligger langt tilbage i tiden, at beregningsresultaterne må opfattes som størrelsesordener snarere end som udtryk for strengt nøjagtige kvantitetsangivelser; men

der kan ikke være tvivl om deres anvendelighed til belysning af de store træk i udviklingen.

	Indeks for				
	Samlet landbrugsproduktion	Samlet hestudbytte	Landbrugsproduktion på grundlag af hjemmeavlede råstoffer	Samlet arbejdskraft	Produktion pr. arbejder (på grundlag af hjemmeavlede råstoffer)
1880—84	100	100	100	100	100
1900—04	176	137	145	100	145
1910—14	235	163	178	102	175
1925—29	314	217	239	100	239
1935—39	340	257	282	98	288
1949—50	faktisk	351	277	79	387
	Med normal høst	333	263	292	79

Talrækkerne og det indbyrdes forhold imellem dem indeholder stof til adskillige betragtninger og inciterer til videregående undersøgelser. For ikke at komme uden for emnets rammer skal jeg her begrænse mig til at kommentere oversigtens midterste og sidste kolonne, som viser bevægelserne i henholdsvis den totale produktionsmængde, som hidrører fra hjemmeavlede råstoffer, og denne produktionsmængdes størrelse pr. arbejderenhed.

Ser man på indekset for det nævnte totalprodukt, viser det sig, når man sammenholder de enkelte tal, at der fra begyndelsen af 80erne til årene lige efter århundredskiftet fandt en produktionsstigning sted på ca. 45 pct., og i det følgende tiår hævedes det herved opnåede produktionsniveau med yderligere ca. 23 pct. I femåret 1925—29, da den første verdenskrig var kommet så meget på afstand, at dens virkninger på produktionen må antages ikke længere at have gjort sig gældende, var produktionen godt 34 pct. større end før krigen, og indtil det sidste femår før den anden verdenskrig steg produktionen yderligere med ca. 18 pct. Siden da er produktionsfremgangen sagtnet en del.

Selv den forventede faktiske produktion i høståret 1949—50 ligger kun 8—9 pct. højere end produktionen i 1935—39, og

hertil kommer yderligere, at denne tilvækst ikke kan tages som udtryk for den virkelige langtidsbevægelse, fordi høsten i 1949 var større end normalhøsten, som efter Det statistiske Departements beregninger ville have udgjort ca. 122 mill. afgrødeenheder.

Tager man hensyn til, at foderafgrøderne nu udnyttes noget bedre end før krigen, kommer man til det resultat, at »normal-indeksallet« for den totale produktion på grundlag af hjemmeavlede afgrøder i 1949—50 ville være 292 mod det faktisk forventede på 306. Produktionsforøgelsen fra 1935—39 til 1949—50 skulle herefter have udgjort knap 4 pct. Naturligvis hænger stigningens forholdsvis ringe styrke i høj grad sammen med, at krigens produktionshæmmende virkninger endnu ikke er overvundet.

Stigningen i produktionens størrelse pr. beskæftiget arbejder.

Hvad angår indekstallene for produktionen pr. arbejder, viser allerede en umiddelbar betragtning af tallene, at gennemsnitsproduktionen er steget betydeligt stærkere end efter en ret linie. En nærmere undersøgelse viser, at tallene kan tages som udtryk for en bevægelse, der gennem hele perioden betegner en tilvækst fra år til år på ca. 2 pct. Mere nøjagtigt bestemt bliver procenten i tidsrummet 1880—1900 ca. 1,9 og i hele den følgende periode 2,0¹⁾. Gennemsnitsproduktionens bevægelser i de to tidsrum vil med andre ord være beskrevet i følgende ligninger:

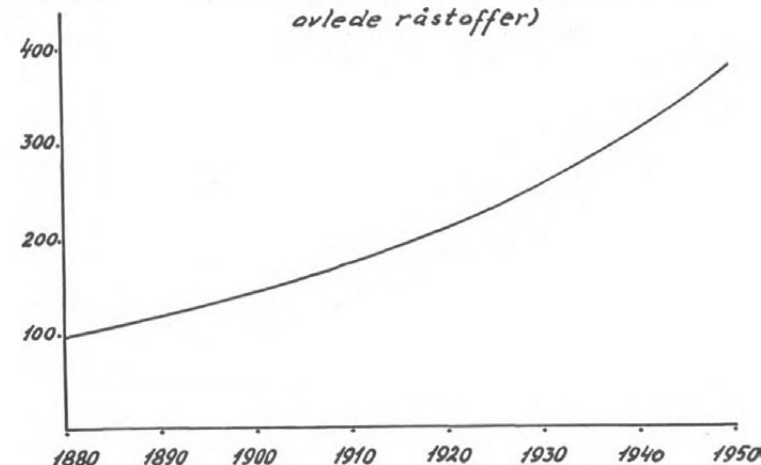
$$\text{indtil 1900: } P_x = p \cdot 1,019^x + 1880$$

$$\text{efter 1900: } P_x = p \cdot 1,02^x + 1900,$$

hvor x er et vilkårligt år inden for perioden, medens p er gennemsnitsproduktionen ved periodens begyndelse og P_x gennemsnitsproduktionen i året x . Grafisk fremstillet antager bevægelsen det i fig. 1 fremstillede forløb.

1) Når denne beskedne forskel i det hele taget fremhæves, er det, fordi den udtrykker, hvad man på forhånd ville vente: at produktivitetsstigningen i de første år efter 80ernes produktionsomlægning foregik noget langsommere end senere.

Fig. 1. Bevægelsen i landbrugsproduktionen
pr. arbejder (på grundlag af hjemme-
ovlede råstoffer)

Ved at bestemme produktet pr. arbejder rent statistisk som en entydig funktion af tiden er imidlertid intet påvist om den dybereliggende årsagssammenhængs karakter. Tendensen til ensartet procentvis stigning fra år til år kan næppe udtømmende forklares som resultat af blot nogle få faktoreres samvirken, og den har utvivlsomt forbindelse med forhold, som vedrører ikke blot landbruget, men hele den almindelige produktions- og samfundsudvikling i det betragtede tidsrum, herunder i første række det tekniske fremskridt og de forskydninger i pris- og lønforholdene, der står i sammenhæng hermed.

Det vil næppe være muligt at klarlægge alle disse forhold så detailleret, at der kan skabes et eksakt grundlag for en bedømmelse af, i hvilken udstrækning tendensen til stigende produktion pr. arbejder vil gøre sig gældende også i fremtiden; men de fleste vil sikkert være enige med mig i, at en tendens, der har virket med ensartet styrke gennem en periode på 70 år, ikke kan forventes pludseligt eller i løbet af blot nogle få år at ville miste sin gyldighed. For at sige det positivt vil jeg mene, der er god grund til at gå ud fra, at også de kommende år vil vise en fortsat betydelig vækst i det

gennemsnitlige produkt pr. arbejder. Rent bortset herfra forekommer det mig, at der knytter sig en stor selvstændig interesse til den påviste historiske udviklingstendens, fordi den udtrykker, hvad de hidtidige bestræbelser for stigende produktivitet efterhånden er resulteret i.

Det er jo nemlig ikke således, som der undertiden har været tilbøjelighed til at opfatte det, at mekanisering og rationalisering af landbruget kun hører nutiden og fremtiden til. I virkeligheden har landbrugets udvikling fra 1880 til nu været kendetegnet af en eneste lang rationaliseringsproces, hvori den stigende mekanisering efterhånden indgik som et stedse mere betydningsfuldt led.

Sammenspillet mellem produktion, produktivitet og arbejdsforbrug.

Den stigende produktion, den stagnerende og senere aftagende landbrugsbefolkning og den voksende produktivitet, som disse kendsgerninger i forening er udtryk for, er ting, som hver for sig direkte kan konstateres; men hermed er ikke sagt, at produktivitetsstigningen i sig selv kan opfattes som årsag til landbrugets formindskede arbejdsforbrug.

Produktivitetsstigningen ville under andre økonomiske betingelser have været forenelig med et uforandret eller stigende arbejdsforbrug og ville i så fald have givet sig udslag i en endnu stærkere stigning i totalproduktet end den, der faktisk har fundet sted. For samfundet som helhed har således udviklingen i det lange løb været præget af både stigende produktivitet og stigende arbejdsforbrug.

Når det da for landbrugets vedkommende faktisk viser sig, at den stigende produktivitet i en årrække har været ledsaget af faldende arbejdsforbrug, må årsagen hertil følgelig søges ikke alene i produktivitetsforøgelsen, men tillige i andre forhold, og det har betydning at få disse forhold påvist, fordi vi måske herigennem kan nå til en begrundet forestilling om, hvorvidt der kan forventes en yderligere nedgang i landbrugets arbejdskraft, end den, der allerede har fundet sted.

Jeg tror, man kortest kan udtrykke årsagssammenhængen på følgende måde:

Når landbruget ikke har udnyttet den stedfundne produktivitetstilvækst til med uforandret eller stigende arbejdsstyrke at forøge sin samlede produktion med forholdsvis lige så meget som produktivitetstilvæksten eller endnu mere, ligger det i, at en så stor produktivitetstilvækst ikke ville have været rentabel, hvilket igen vil sige, at det merprodukt, der kunne være opnået ved at holde arbejdskraften uændret, ikke havde kunnet afsættes til priser, der var i stand til at dække merproduktets produktionsomkostninger, herunder også omkostningerne til aflønning af den arbejdskraft, som landbruget har givet afkald på.

Nedgang i arbejdskraft behøver ikke at være udtryk for mangel.

Nedgang i landbrugets arbejdskraft er ofte — for ikke at sige som regel — blevet udlagt som mangel på arbejdskraft; men man har næppe altid gjort sig helt klart, hvad der ligger i det således anvendte mangelbegreb.

I virkeligheden er det udtryk for, at landbruget ikke har kunnet skaffe sig arbejdskraften til lønninger, som har kunnet dækkes af værdien af det merprodukt, som den »manglende« arbejdskraft ville have været i stand til at frembringe. Der ligger i denne formulering af mangelbegrebet blot en speciel anvendelse af et almindeligt økonomisk princip, som går ud på, at man ikke forøger produktionen ud over det punkt, hvor merproduktet er i stand til at dække omkostningerne ved dets frembringelse.

Det er her nødvendigt at erindre, at landbruget producerer under det aftagende udbyttes lov, hvormed tænkes på det forhold, at hver ny enhed, der tilføjes af en bestemt produktionsfaktor, forøger det samlede produktionsresultat med mindre end den foregående enhed af den samme produktionsfaktor. Holder vi os til arbejdskraften, vil altså hver ny arbejder, der antages, forøge produktet med mindre end den næstsidst antagne og så fremdeles.

Der er ingen tvivl om, at landbruget kunne producere mere, end det gør i dag, hvis det fik flere arbejdere til sin rådighed, måske ikke i første omgang større animalske varemængder, men et større planteudbytte, en større høst, flere foderenhe-

der, mere protein, enten til forøgelse af den animalske produktion eller til overflødiggørelse af en stor del af den foderstofimport, som nu tynger så hårdt på Danmarks dollarbudget.

Der er heller ingen tvivl om, at disse arbejdere kunne fås, hvis lønnen blev budt tilstrækkeligt i vejret. Spørgsmålet er blot, om de kunne fås til den løn, deres arbejde, d. v. s. deres merprodukt, er værd. Under de givne produktions- og handelsvilkår må spørgsmålet besvares benægtende. Der ville ikke være nogen rationel grund til at undlade at udvide medhjælperstaben, hvis det merprodukt, der herved ville frembringes, kunne sælges til et beløb, som var større end forøgelsen i lønningsudgifterne.

Landbrugsproduktionen følger de økonomiske love.

Ser man på det aftagende udbyttes lov og den stigende produktivitet i forening, vil det ses, at disse to fænomener i en vis forstand modvirker hinanden. Forøger man det samlede udbytte ved øget intensivering, in casu ved anvendelse af en stigende arbejdsmængde, medfører det aftagende udbyttes lov, at arbejdskraftens grænseproduktivitet formindskes, jo mere vi forøger den, og resultatet bliver et faldende gennemsnitsudbytte pr. arbejder. Men forøges den samlede produktmængde ved tekniske fremskridt eller andre former for rationalisering, f. eks. derved, at man tiltrækker og går over til dyrkning af nye og mere udbytterige afgrøder eller derved, at man opfinder plantebeskyttelsesmidler, som ved en billig og forholdsvis ringe indsats sætter høstudbyttet i vejret, så forøger man herigennem udbyttet pr. arbejder.

Det har betydning at forstå dette netop nu, fordi vi i øjeblikket befinder os i en periode, hvor rationalisering og tekniske fremskridt præger udviklingen måske i højere grad end på noget tidligere tidspunkt. Dansk landbrug har bevidst sat sig for gennem rationalisering og udnyttelse af de tekniske opfindelser at forøge sit totaludbytte. Der tales ofte, som før bemærket, om disse ting, som om det var nye og hidtil ukendte fænomener, og det er betonet gang på gang, at dansk landbrugs eneste mulighed for at hævde og styrke sin konkurrencedygtighed må bestå i, at det gennem mekanisering og rationalise-

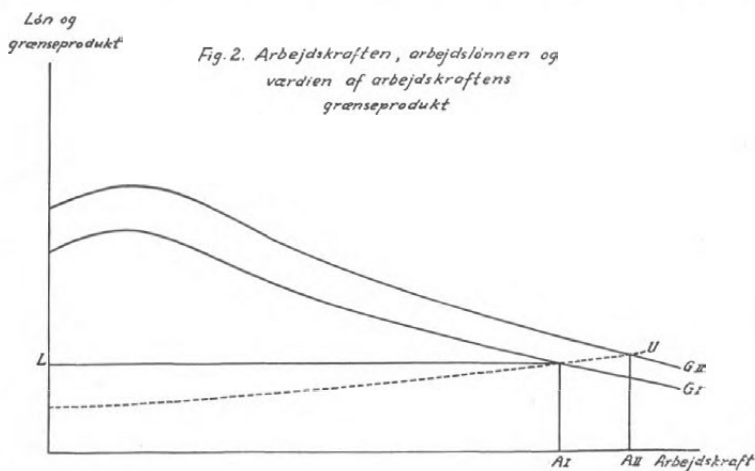
rede produktionsmetoder når til at kunne fremstille sine varer med mindre omkostninger pr. vareenhed, end det er muligt med de hidtil anvendte produktionsmetoder.

Hvilke virkninger kan da disse bestræbelser ventes at ville få med hensyn til landbrugets fremtidige behov for arbejdskraft? Det er mindre vigtigt at besvare dette spørgsmål med bestemte talangivelser end at klarlægge de faktorer, hvoraf dets besvarelse afhænger. Det er det sidste, jeg i første omgang vil forsøge.

I fig. 2 har jeg for at lette problemernes anskuelighed forsøgt at give en grafisk fremstilling af samspillet mellem lønniveauet, det aftagende udbyttes lov og tendensen til øget produktivitet ved hjælp af rationalisering og tekniske fremskridt.

Diagrammet fremstiller to forskellige situationer, angivet ved kurverne G_I og G_{II} . G_I angiver salgsværdien af arbejdets grænseudbytte på et givet tidspunkt med en given produktionsteknik. Produktionsforøgelse ud over et vist punkt kan kun finde sted under det aftagende udbyttes lov, d. v. s. at arbejdets grænseudbytte er faldende. Konkret betyder dette, at f. eks. det udbytte, som den 7. arbejder forøger det tidligere totaludbytte med, er mindre end den 6. arbejders udbyttetilvækst, som igen er mindre end den 5. arbejders o. s. fr.

Hvor stor en arbejdskraft, man skal anvende, afhænger af, hvor dyr arbejdskraften er, med andre ord af arbejdslønnen

FR. DREYER

DYNKARKEN 39—41

Telf. 2817

AARHUS

Telf. 131

FRØAVL — FRØHANDEL

Ole Sørensen & Co. A/S KOLDING

Tlf. 133-466-753, Rigstlf. 10

Nykøbing F.

Tlf. 200

Roskilde

Tlf. 1290

Asnæs

Tærskværker, Halmpressere
og Kværne

Fahr

Hestebindere, Traktorbindere,
Slaamaskiner, Høvendere
og Hesteriver

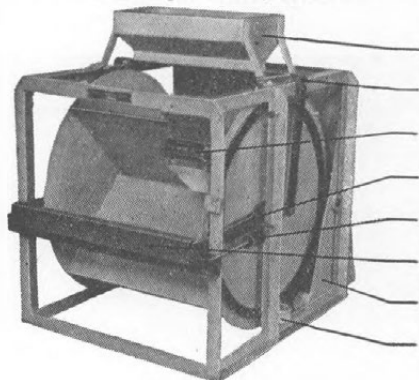
Manus

Malkemaskiner
Hø- Halm- og Negtransportører

KOPELEVATORER TRANSPORTANLÆG KORNTØRRINGSANLÆG

Alle Kapaciteter - hurtig levering

Vi aflægger Dem gerne et besøg og
udarbejder uden forbindende tilbud og forslag
til løsning af Deres problemer

Med en „HAARBY“ automatisk kornvægt
kan De holde nøjagtig kontrol med Deres Avl

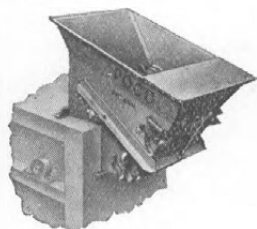
HAARBY MASKINFABRIK

v/ Olfert Jensen
Telf. 334-34 Haarby

„POCO“ ilæggetromlen

— har løst ilægningsdroblemet!

leveres for værker fra 17" og opefter.
Bestil den i god tid hos Deres smed, ma-
skinforhandler eller

Maskinfabriken „POCO“

v. POUL CHRISTENSEN

Kerteminde

Telf. 657

Luftgummi - Trillebørhjul med Kuglelejer bør paasættes enhver Trillebør som et vigtigt Led i Rationalisering inden for Landbruget.

Vi fremstiller Danmarks billigste og stærkeste Hjul — faas gennem Deres Smed og Maskinforhandler eller direkte fra os. Skriv efter Brochure.

Af vor store Produktion af Landbrugsmaskiner anbefaler vi særligt vore Aøjlepumper, automatiske Vandværker samt Havre- & Majs knuser.

H. C. Lunge & Søn.

Jernstøberi og Maskinfabrik. — Sorø. Telf. 10.

MASKINFABRIKEN

C.F.C.

STRIB - DANMARK.

INDEHAVER:
C.F. CHRISTIANSEN - INGENIØR M.af I.
Telefon Strib 117

Alt i moderne
Frø- og Kornrensningmaskiner
Pladsbesparende - stor Ydeevne
lille Kraftforbrug
Tørringsanlæg - Søvugningsanlæg
Stokeranlæg - Transportanlæg
Transportvogne - Sækkevogne

Raadgivende og udøvende
Ingeniørforretning

Alle maskinelle Opgaver løses

Negtransportør Type C.F.C. 114

Brüls Hejseværker

i nyeste Konstruktion;
kan ogsaa anvendes til Silo-
paafyldning

Kvashuggemaskiner
for direkte Traktordrift

H. F. Nielsen's
Maskinfabrik

v/ Ingeniør Svend Nielsen

Haslev

Tlf. 73

Tlf. 73

Arbejdsgivernes Ulykkesforsikring ^{G/s}

Overtager i særskilt Afdeling for
Arbejdsgivere i Land-, Skov- og Havebrug:

Lovpligtige Ulykkesforsikringer
Ansvarsforsikringer
Automobilforsikringer.

Selskabet har Tillidsmænd i alle Sogne Landet over.

Polititorvet 14 — København V. — Telefon Ctr. Nr. 77.

størrelse. Lønshøjden er på tegningen angivet ved den vandrette linie L , hvis niveau er bestemt af skæringspunktet mellem kurven G_I og arbejdskraftens udbudskurve U . At linien er vandret betyder, at der er regnet med samme løn for alle arbejdere, noget man naturligvis er nødt til, da lønnen må stå i forhold til arbejdsindsatsen og ikke til det grænseudbytte, arbejdsgiveren får ud af den. Der, hvor lønkurven og kurven for grænseudbyttets salgsværdi skærer hinanden, må produktionen standse. Det er på tegningen ved arbejderantallet A_I . Antager man en arbejder til, vil han, selv om han yder samme arbejdsindsats som de foregående, ikke være i stand til at forøge totaludbyttet med så stort et udbytte, at det kan dække udgiften til hans aflønning, og derfor vil det være urentabelt at anvende ham.

Der sker nu en yderligere rationalisering af produktionsmetoderne — ved nye tekniske hjælpemidler eller på anden måde. Det betyder, at alle bedriftens arbejdere, netop fordi de får nye metoder at arbejde efter, kan frembringe et større grænseudbytte, end de kunne før, i hvert fald mængdemæssigt og i begyndelsen også værdimæssigt, fordi priserne ikke omgående reagerer overfor produktionsstigningen. Værdien af arbejdskraftens grænseudbytte beskrives herefter af kurven G_{II} .

Det, at grænseudbyttet forøges, betyder imidlertid, at det nu kan betale sig at anvende mere arbejdskraft end før. Den arbejder, som man tidligere lod være at antage, fordi han med de tidligere produktionsmetoder ikke var i stand til at forøge totalproduktets værdi med lige så meget, som han selv skulle have i løn, kan nu, da han får moderne metoder og hjælpemidler til sin rådighed, præstere et større grænseudbytte end svarende til hans aflønning. Måske kan det betale sig at anvende to arbejdere mere end før, måske tre, antallet er ikke afgørende. Hovedsagen er, at rationalisering og tekniske fremskridt, gennem den forøgelse af grænseudbyttet, som herigennem muliggøres, indebærer en tendens til at forøge arbejdskraftens rentabilitet og dermed behovet for og forbruget af arbejdskraft.

I fig. 2 er arbejdskraften forøget fra A_I til A_{II} , der er bestemt af skæringspunktet mellem U og G_{II} .

For nogle vil dette måske lyde selvmodsigende, fordi de ræsonnerer som så: Man rationaliserer for at forøge produktionen uden samtidig at skulle forøge arbejdsforbruget, eller for at opretholde produktionen med et mindre arbejdsforbrug, og ikke desto mindre bliver resultatet, at arbejdsforbruget udvides.

Det tilsyneladende selvmodsigende ligger formentlig i, at man i tankegangen foregriber en forventet udvikling, en forventet prisreaktion over for den nye tilstand. Man venter, at priser og lønninger vil reagere over for den stigende produktion, som både rationaliseringen og den øgede intensivering resulterer i, og denne forventning er under frie markedsforhold rigtig, vel at mærke, når det gælder det lange løb, et forhold, hvis betydning jeg senere vender tilbage til. Men i det korte løb gælder betragtningen ikke. Her står det fast, at så længe pris- og lønreaktionerne endnu ikke har gjort sig gældende — og en vis reaktionstid vil jo altid kræves — så vil den forbedrede teknik og rationaliseringen iøvrigt indebære en tendens til øget arbejdsforbrug.

At en sådan tendens eksisterer, er ganske vist ikke ensbetydende med, at den under alle omstændigheder vil manifestere sig som en faktisk forøgelse af arbejdsforbruget. At den gør det i øjeblikket eller i hvert fald indtil for nylig har gjort det, kan der på den anden side, som jeg senere skal komme ind på, vist ikke være tvivl om. Men under andre pris- og lønvilkår ville tendensen også kunne resultere i uændret arbejdsforbrug, hvor man uden rationalisering og mekanisering var blevet nødt til en yderligere indskrænkning.

Hvorledes tendensen i det lange løb giver sig praktisk udslag vil afhænge af, hvorvidt og i hvilket tempo varepriserne giver efter og lønkravene skærpes over for henholdsvis et øget vareudbud og en stigende efterspørgsel efter arbejdskraft. At disse to bevægelser — fald i varepriserne og stigning i lønningerne — både hver for sig og i forening virker i retning af et faldende arbejdsforbrug og derfor modsat den øgede rationalisering, er vel næsten selvfølgeligt.

(Fortsættes).